

A MAGÁNÉLET TEREI A KÖZÉPKORBAN

Haus und Familie in der spätmittelalterlichen Stadt, hrsg. von Alfred Haverkamp,

Köln–Wien 1984.

A Städteforschung sorozat, mely a Münsterben székelő Institut für vergleichende Städtegeschichte gondozásában lát napvilágot, 18. kötetét a késő-középkori ház, háztartás és család vizsgálatának szentelte. A megjelenő tanulmányok nagyrészt az említett intézet által 1981 tavaszán szervezett ülészekon elhangzott előadásokon alapulnak.

A 14 tanulmány időhatárát a feldolgozott témák forrásadottságai szabják meg, legtágabban a XII–XVII. század között mozognak, súlypontjuk a XV–XVI. századon van. A szerzők elsősorban a német nyelvterület városait vonták be vizsgálatukba, ami azért is érthető, mivel az ilyen irányú kutatásoknak a német történeti irodalomban vannak a legnagyobb hagyományai. A jog-, majd gazdaságtörténeti szempontú kutatások mellett az utóbbi időben egyre inkább a társadalom szerkezetének és alapsejtjeinek vizsgálata kerül előtérbe, és mind korábbra tolódik az az időhatár, ahol már mennyiségileg, demográfiaileg is értékelhető adatbázisokat tud hasznosítani a kutatás.

Már Erich Maschke röviddel az említett kollokvium megrendezése előtt kiadott mértékadó munkájának (*Die Familie der deutschen Stadt des Spätmittelalters, Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften zu Heidelberg, Phil-hist. Klasse, 1980. 4. Abh.*) egyik fontos végkövetkeztetése is az, hogy „a későközépkori német városokban a család volt a társadalom legfontosabb szerveződési formája.” (p. 97.) A jelen kötet tanulmányai ezt a megállapítást időben és térben

is kitágítják. A legnagyobb súllyal szereplő dél-német városok mellett külön cikk foglalkozik a délnyugat-franciaországi Périgeux-vel (A. Higounet-Nadal), valamint a felső- és középitáliai városokkal (M. Bellomo), a szinte minden tanulmányra jellemző összehasonlító szemlélet pedig további példákkal (köztük néhány magyarországi vonatkozásával is) gazdagítja a sort.

A kötetet nyitó értekezésében M. Mitterauer a család és a munkaszervezet fogalmát a legszélesebb időhatárok és összefüggések között határozza meg. A vér szerinti család, illetve a közös háztartásban élőket összefogó közösség közül az utóbbit tartja a fontosabbnak, főleg a városi közép- és alsóbb rétegek esetében, ahol a munkaszervezet szükségletei egyértelműen meghatározóak voltak. Foglalkozik az Alpoktól északra eső városokban mutatkozó „nőfőléssel” is, és ezt nem a halandóság eltéréseivel, hanem az ide történő bevándorlás nagyobb arányával magyarázza. Kitér arra is, hogy a városi hatóságok, főleg az árvák, illetve gyámjaik ellenőrzésén keresztül hogyan tudtak beleszólni a családok életébe.

Átfogó gazdaság- és társadalomtörténeti kérdéscsoportot tárgyal U. Dirlmeier is, aki a jövedelmi viszonyaik, szükségletek és kiadások szempontjából közelíti meg a háztartásokat. Az általa vizsgált városokban a munkamegosztás olyan szinten állt, hogy az önellátás nem játszott komoly szerepet. A bérek csekély vásárlóértéke viszont azzal a következménnyel járt, hogy egyrészt a lakosság többségének nem volt lehetősége nagyobb készletek felhalmozására, és így az ellátási válságok komoly éhínségekhez vezethettek. Másrészt a család megélhetéséhez a gyermekek és a nők munkájára is elengedhetetlenül szükség volt. Ugyanerre a következtetésre jut M. Wensky is a nők

helyzetét vizsgálva. A későközépkori Kölnben már „kivételnek számított, ha egy nő csak a háztartásban tevékenykedett”. A nők foglalkoztatásában nagy szerepet kapott az ún. kiadási (modern kifejezéssel bedolgozó) rendszer.

A család és az ipar viszonyával több szerző is foglalkozik. K. Schulz az inasok és legények helyzetéről szólva az egyes iparágak közti különbségek mellett kiemeli a céhek politikaalkító lehetőségeit is, hiszen ezek a városi lakosság legalább 25–30%-át tömörítették. R. Sprandel azt a folyamatot elemzi, melynek során nőtt a legények önállósága az őket foglalkoztató mesterrel és annak családjával szemben. Ezáltal az őket tömörítő céhek funkciói erősödtek, mivel azonban a céheken belül a családi kapcsolatok szerepe, pl. a házasságok révén meghatározó volt, a probléma magasabb szinten ismét megjelent.

Új perspektívát jelent a kutatás számára a háznak, mint a családi élet színhelyének vizsgálata, mely a kötetben H. Kühnel és G. Dimt révén kap hangsúlyt. Ők korabeli ábrázolások, ill. épületalrajzok segítségével, főleg osztrák példákön keresztül elemzik a ház külső képét és belső berendezését. Ezek mellett az épületek városon belül elfoglalt helyzetét, szociotopográfiai jellemzőit is vizsgálják.

Ebben adójegyzékek, végrendeletek és hagyatéki leltárak lehetnek a kutatók segítségére, amint azt A. Higounet-Nadal Périgeux-i esettanulmánya is bizonyítja.

A kötet egészére az alaposág mellett a sokszínűség jellemző. A szerzők között a gazdaság- és társadalomtörténet szakértői mellett jogtörténészek (M. Bellomo, G. Köbler, R. Wigand), irodalomtörténész (R. Schmidt-Wiegand), néprajzos (G. Dimt) is szerepelnek. Rajtuk kívül, már csak az általuk feltárt hatalmas tömegű új tárgyi forrásanyag jogán is, tanulságos lehetett volna régészek, valamint építészettörténészek bevonása is. A közölt tanulmányok sora (melyek közül csak néhányra volt alkalmunk felhívni a figyelmet) mindenképpen azt mutatja, hogy a ház és a háztartás témája élénken foglalkoztatja az európai kutatást. A kötet szerkesztője, A. Haverkamp is a lehetséges nézőpontok sokféleségének bemutatásában látja a munka egyik fő feladatát: „A jelen kiadvány akkor érheti el célját, ha a jelzett korlátokon belül előzetes számvetést tud adni az eljövendő kutatás számára, és ennek a központi problémakörnek a megvilágításában ösztönzést és segítséget tud nyújtani.” – írta bevezetőjében.

Szende Katalin